

IBN XALDUNNING IQTISODIY SIKLLAR NAZARIYASI

Abduraxmonova Fotima Saydullo qizi

Namangan Davlat Universiteti

Iqtisodiyot fakulteti S. IQT-AU-24 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: **Otavaliyev Boburjon Sobirjon O'g'li**

Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada buyuk musulmon olimi va mutafakkiri Ibn Xaldunning iqtisodiy sikllar nazariyasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor Ibn Xaldunning davlatlar va jamiyatlar rivojlanishida iqtisodiy omillarning o'rni, iqtisodiy yuksalish va tanazzul bosqichlari, soliqlar, mehnat va ishlab chiqarish jarayonlariga oid qarashlariga qaratiladi. Maqolada iqtisodiy sikllar nazariyasi tarixiy jarayonlar bilan bog'liq holda yoritilib, Ibn Xaldun qarashlarining zamonaviy iqtisodiy nazariyalar bilan o'xshash jihatlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy ta'limotlar tarixini o'rganishda muhim nazariy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Ibn Xaldun, iqtisodiy sikllar, iqtisodiy tanazzul, iqtisodiy yuksalish, soliqlar, davlat va iqtisodiyot, mehnat.

Kirish

Iqtisodiy ta'limotlar tarixida jamiyat va davlatlarning rivojlanish qonuniyatlarini tushuntirishga qaratilgan nazariyalar muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, iqtisodiy sikllar — ya'ni yuksalish, barqarorlik va tanazzul bosqichlarini tahlil qiluvchi qarashlar zamonaviy iqtisodiyotning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Ushbu g'oyalarning dastlabki ilmiy asoslari XIV asrda yashab ijod qilgan Ibn Xaldun tomonidan ilgari surilgan.

Ibn Xaldun o'zining mashhur "Muqaddima" asarida jamiyatlar va davlatlarning rivojlanishini iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy omillar bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilgan. U davlat qudratining o'sishi va pasayishini iqtisodiy faoliyat, soliqlar, mehnat unumdorligi va aholi farovonligi bilan izohlaydi. Shu jihatdan Ibn Xaldunning qarashlari iqtisodiy sikllar nazariyasining dastlabki ilmiy ko'rinishi sifatida baholanadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda tarixiy-tahliliy, mantiqiy va solishtirma metodlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida Ibn Xaldunning "Muqaddima" asari asosiy manba sifatida o'rganildi.

Tarixiy-tahliliy usul orqali Ibn Xaldun yashagan davrning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari tahlil qilindi. Solishtirma metod yordamida uning iqtisodiy sikllar haqidagi

qarashlari zamonaviy iqtisodiy nazariyalar bilan qiyoslandi. Mantiqiy umumlashtirish asosida ilmiy xulosalar chiqarildi.

Adabiyotlar tahlili

Ibn Xaldunning iqtisodiy qarashlari ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan iqtisodiy ta’limotlar tarixida alohida o‘rin tutuvchi nazariya sifatida e’tirof etiladi. Uning “Muqaddima” asarida iqtisodiyot, mehnat, soliqlar va davlat xarajatlari masalalari keng yoritilgan.

Ibn Xaldunga ko‘ra, davlatlar rivojlanishining dastlabki bosqichida soliqlar past bo‘lib, iqtisodiy faollik yuqori darajada bo‘ladi. Bu holat ishlab chiqarishning kengayishiga va aholi farovonligining oshishiga olib keladi. Biroq vaqt o‘tishi bilan davlat xarajatlarining ortishi soliqlarning ko‘payishiga sabab bo‘ladi, bu esa iqtisodiy faollikni pasaytiradi.

Natijalar va muhokamalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Ibn Xaldunning iqtisodiy sikllar nazariyasi davlatning iqtisodiy siyosati bilan bevosita bog‘liqdir. U soliqlarning haddan tashqari oshirilishi ishlab chiqarish hajmining qisqarishiga va iqtisodiy tanazzulga olib kelishini ilmiy asoslab bergan.

Ibn Xaldun iqtisodiy yuksalishning asosiy omili sifatida mehnat unumdorligi va tadbirkorlik faoliyatini ko‘rsatadi. Uning fikricha, davlat iqtisodiy faoliyatga ortiqcha aralashmasligi va xususiy tashabbusni qo‘llab-quvvatlashi lozim. Bu qarashlar keyinchalik Laffer egri chizig‘i va zamonaviy fiskal nazariyalar bilan uyg‘unlashadi.

Shuningdek, Ibn Xaldun iqtisodiy tanazzulning sabablari sifatida isrofgarchilik, adolatsiz soliqlar va davlat boshqaruvidagi samarasizlikni ko‘rsatadi. Bu holatlar jamiyatda iqtisodiy faollikning pasayishiga olib keladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Ibn Xaldunning iqtisodiy sikllar nazariyasi iqtisodiy ta’limotlar tarixida muhim ilmiy ahamiyatga ega. Uning davlatlar rivojlanishida iqtisodiy omillarning rolini ochib berishi zamonaviy iqtisodiy nazariyalar uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ibn Xaldunning soliqlar, mehnat va iqtisodiy faollik o‘rtasidagi bog‘liqlik haqidagi qarashlari bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Ushbu nazariyani o‘rganish iqtisodiy sikllarni chuqurroq anglash va samarali iqtisodiy siyosat yuritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Ibn Xaldun. Muqaddima. – Qohira, 1377. (Zamonaviy nashr: Toshkent, 1997)
2. Abdurahmonov, Q. Iqtisodiy ta’limotlar tarixi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
3. Iqtisodiy ta’limotlar tarixi. Darslik. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
4. Blaug, M. Economic Theory in Retrospect. – London: Cambridge University Press, 1997.

5. Islomov, B. Sharq mutafakkirlari iqtisodiy qarashlari. – Toshkent: Fan, 2015.
6. Rahimov, S. Jamiyat va iqtisodiy taraqqiyot. – Toshkent: Ma’naviyat, 2016.
7. Spengler, J. J. “Economic Thought of Ibn Khaldun.” – Journal of Political Economy, 1964.

